

Proti zlu: Teologická interpretace české veřejné debaty o válce na Ukrajině*

Jiří Dosoudil

Jen málo událostí posledních let zasáhlo českou společnost tak hluboce jako ruská invaze na Ukrajinu z roku 2022. Konflikt, který brzy přerostl v plnohodnotnou válku, vyvolal odezvu, která značně přesahovala míru solidarity projevovanou českou společností vůči obětem jiných ozbrojených konfliktů a humanitárních krizí.¹ Již v prvních dnech války zaplnily veřejný prostor symboly podpory napadené země a v rámci různých iniciativ začaly být v její prospěch organizovány sbírky humanitární i materiální pomoci. Tyto sbírky dosáhly během prvních měsíců války rekordních částek v řádu miliard korun.² Desítky tisíc českých domácností nabídly uprchlíkům z Ukrajiny dočasné ubytování a poskytly útočiště statisícům lidí prchajících před válkou.³ Tento „největší filantropický čin v novodobých dějinách“⁴ navíc provázela i ochota podílet se na vojenské

* Tato práce byla podpořena programem Univerzitní výzkumná centra UK č. UNCE/24/SSH/019.

¹ Jako příklady lze uvést, mezi jinými, války v bývalé Jugoslávii, konflikt v Afghánistánu nebo syrskou občanskou válku.

² FÓRUM DÁRCŮ, „Mapa dárcovství 2023,“ <https://www.donorsforum.cz/o-dacovstvi/mapa-darcovstvi-2023.html> [cit. 26. 3. 2026]. Fórum dárců uvádí, že rok 2022 byl v oblasti dárcovství výjimečný především díky velké vlně solidarity na pomoc Ukrajině: individuální dárci v tomto roce darovali celkem 3,9 mld. Kč.

³ UNHCR, „Czechia – Ukraine Refugee Situation,“ <https://www.unhcr.org/where-we-work/countries/czechia> [cit. 16. 3. 2026]. Podle údajů UNHCR bylo v České republice po ruské invazi uděleno více než 530 000 dočasných ochrany ukrajinským uprchlíkům, přičemž přibližně 350 000 osob zůstalo v České republice dlouhodobě.

⁴ Zdeněk MIHALCO, Deník N, „Největší filantropický počín české historie: Pomoc Ukrajině pokračuje i rok poté,“ <https://denikn.cz/1085709/nejvetsi-filantropicky-pocin-ceske-historie-pomoc-ukrajine-pokracuje-i-rok-pote/> [zveřejněno 22. 2. 2023, cit. 16. 3. 2026]. Viz také Tomáš KLÉZL, Aktuálně.cz, „Pomoc Ukrajině je fenomenální: Po dva měsíce války byli Češi nejtědřejší v historii,“ <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/sbirky-ukrajina-vzkazy/r~8f05f5f0c21011eca89f0cc47ab5f122/> [zveřejněno 25. 4. 2022, cit. 16. 3. 2026].

pomoci napadené zemi, a to jak prostřednictvím státních iniciativ, tak desítek občanských sbírek na vybavení, vozidla či drony.⁵

Ačkoli během prvního roku konfliktu se spontánní nadšení zčásti vytratilo,⁶ téma války zůstává i po čtyřech letech v českém veřejném prostoru přítomné a živé. Konflikt zůstává významným tématem českého mediálního prostoru⁷ a podle výzkumů veřejného mínění jej dlouhodobě sleduje většina české společnosti.⁸ Opakovaně se to projevuje i finanční solidaritou: i v průběhu posledních tří let války jsou organizovány sbírky, které opakovaně vynášejí prostředky v řádu stovek milionů korun.⁹ A podpora Ukrajiny přetrvává i na symbolické rovině: je opakova-

⁵ ZBRANĚ PRO UKRAJINU, „Dárek pro Putina – Sběrka na zbraně pro Ukrajinu,“ <https://www.zbraneproukrajinu.cz> [cit. 16. 3. 2026]; Veronika MELKOZEROVA, Politico, „Czechs raise funds to buy 800,000 artillery shells for Ukraine,“ <https://www.politico.eu/article/czechia-crowdfunds-enough-money-in-eu-and-beyond-to-buy-800000-artillery-shells-for-ukraine/> [zveřejněno 7. 4. 2024, cit. 16. 3. 2026].

⁶ Jan NĚMEC, Hrot24, „Češi pomohli Ukrajině miliardami: Euforie z pomoci ale vyprchala,“ <https://www.hrot24.cz/clanek/cesi-pomohli-ukrajine-miliardami-euforie-z-pomoci-ale-vyprchala-H2mHm> [zveřejněno 25. 4. 2023, cit. 26. 3. 2026].

⁷ Viz např. dlouhodobé, pravidelně aktualizované tematické sekce a přehledy věnované válce na Ukrajině. Na serverech Novinky.cz, Seznám zprávy či Aktuálně.cz je tato sekce pojmenovaná shodně „Válka na Ukrajině“, na webu České televize či serveru iRozhlas „Ruská invaze na Ukrajinu“. Viz také projekt „Válečná stezka“ na webu Deníku N nebo sekci „Ukrajina“ na CNN Prima News.

⁸ CENTRUM PRO VÝZKUM VEŘEJNÉHO MÍNĚNÍ, „Občané o situaci na Ukrajině – únor 2024,“ <https://cvvm.soc.cas.cz/cz/tiskove-zpravy/politicke/mezinarodni-vztahy/5815-obcane-o-situaci-na-ukrajine---unor-2024> [zveřejněno 12. 4. 2024, cit. 21. 3. 2026]; CENTRUM PRO VÝZKUM VEŘEJNÉHO MÍNĚNÍ, „Občané o situaci na Ukrajině – listopad 2025,“ <https://cvvm.soc.cas.cz/cz/tiskove-zpravy/politicke/mezinarodni-vztahy/6193-obcane-o-situaci-na-ukrajine-listopad-2025> [zveřejněno 9. 12. 2025, cit. 21. 3. 2026].

⁹ Jakub HANNSMANN, ČT24, „České sbírky na pomoc Ukrajině loni vybraly přes 770 milionů korun,“ <https://ct24.ceskatelevize.cz/clanek/domaci/ceske-sbirky-na-pomoc-ukrajine-loni-vybraly-pres-770-milionu-korun-369377> [zveřejněno 18. 1. 2026, cit. 22. 3. 2026]. Podle uvedeného přehledu dosáhly české veřejné sbírky v roce 2025 částky přes 770 milionů korun, přičemž jejich výtěžek byl srovnatelný i v předchozích letech. Tyto údaje vycházejí ze souhrnných dat českých humanitárních organizací a dárcovských platform, které jednotlivé sbírky agregují. Článek České televize zároveň upozorňuje, že intenzita dárcovství se v čase proměňuje a výrazně roste v reakci na aktuální vojenské a politické události. Viz také Jan Škoda, ČT24, „Za poslední dva roky takový zájem nepamatujeme, hlásí sbírka pro Ukrajinu,“ <https://ct24.ceskatelevize.cz/clanek/domaci/za-posledni-dva-roky-takovy-zajem-nepamatujeme-hlasi-sbirka-pro-ukrajinu-358741> [zveřejněno 6. 3. 2025, cit. 22. 3. 2026].

ně projevována na demonstracích a v rámci veřejných manifestací, které mají i po letech potenciál zaplňovat náměstí.¹⁰

Tento étos nelze vysvětlit pouze geografickou blízkostí konfliktu, historickou pamětí ani mediálním zprostředkováním.¹¹ Tyto faktory sice hrají roli, nevysvětlují však, proč solidarita s Ukrajinou nabyla podoby dlouhodobého, hodnotově ukotveného postoje, který se navíc, jak ukážeme dále, ritualizuje a stává součástí kolektivní identity. Nabízí se otázka, zda tato reakce neodráží hlubší rovinu zkušenosti, v níž se společnost setkává s hodnotami, které jsou vnímány jako závazné a nevyjednatelné. Takové hodnoty, v sociologické perspektivě nazývané jako „posvátné“, vystupují jako nedotknutelné a jejich narušení vyvolává silnou kolektivní reakci.¹² V tomto smyslu lze českou reakci na válku interpretovat nejen jako politický nebo morální postoj, ale jako zkušenost otřesu hodnot, které mají pro společnost zásadní význam.

Cílem této studie je teologicky interpretovat společenskou zkušenost války na Ukrajině, tak jak je zprostředkována českými médii a formována ve veřejném prostoru, a ukázat, jak ji lze chápat jako reakci na ohrožení závazných a nevyjednatelných společenských hodnot. Jelikož tyto hodnoty vystupují jako normativně závazné a jako takové přesahují rovinu čistě pragmatického či instrumentálního uvažování, jsou podrobovány teologické reflexi. Ta si klade za cíl přispět k porozumění teologickým kategoriím, jimiž jsou hodnoty artikulovány v biblické tradici, a ukázat, co je v sázce, pokud jsou narušeny.

Objektem analýzy jsou projevy, které v českém veřejném prostoru odrážejí vnímání rusko-ukrajinského konfliktu, zejména jazyk veřejné debaty, rituály solidarity a další symbolické formy kolektivního jednání. Tyto jevy jsou chápány jako kulturní formy, v nichž se artikuluje zkušenost ohrožení hodnot a v nichž se tato zkušenost stává sdílenou a srozumitelnou.

Metodologicky studie postupuje ve třech krocích. Nejprve identifikuje a analyzuje tyto projevy jako kulturní formy, v nichž se artikuluje zku-

¹⁰ Viz např. níže setkání organizovaná spolkem Pražský majdan nebo pravidelná únoro-
vá setkání pořádaná k výročí začátku invaze na Ukrajinu (viz níže).

¹¹ Kateřina SMEJKALOVÁ, iRozhlas, „Ukrajina, Rusko, solidarita: Česká republika, uprchlíci, ruská invaze na Ukrajině,“ https://www.irozhlas.cz/komentare/ukrajina-rusko-solidarita-ceska-republika-uprchlici-ruska-invaze-na-ukrajine_2203101516_bko [zveřejněno 10. 4. 2022, cit. 26. 3. 2026].

¹² Nebude-li uvedeno jinak, pojmu „posvátno“ budeme dále v článku rozumět právě v tomto, sociologickém, smyslu.

šenost ohrožení hodnot. Následně tyto hodnoty interpretuje prostřednictvím teologického klíče, který je nahlíží v řádu stvoření. Tento řád stvoření studie chápe jako závazný, smysluplný rámec lidské existence, avšak netematizuje jej staticky, nýbrž v dynamice jeho narušení a reakce na toto narušení. Právě tato struktura – řád, jeho porušení a reakce na něj – tvoří výkladovou osu, skrze niž jsou potom interpretovány i analyzované jevy současné společnosti. V závěrečném kroku jsou obě roviny uvedeny do vzájemného vztahu a je zkoumáno, v čem vykazují strukturní analogie a na co tyto analogie ukazují.

Tento postup má interpretativní a komparativní charakter: neusiluje o kauzální vysvětlení analyzovaných jevů, ale o porozumění jejich významu prostřednictvím jejich vzájemného osvětlení. Cílem není tvrdit přímou souvislost mezi biblickou a současnou zkušeností, ale ukázat, že obě roviny sdílejí podobnou strukturu prožívání a interpretace ohrožení hodnot, která umožňuje jejich vzájemné porozumění.

1. JAZYK, RITUÁLY A STOPY TRAUMATU: ČESKÁ REAKCE NA VÁLKU

O vnímání rusko-ukrajinského konfliktu nevypovídá pouze míra poskytnuté pomoci či dopad politických rozhodnutí, ale také to, jak se o konfliktu mluví a jak se kolem něj jedná. V následující sekci ukážeme, že jazyk veřejné debaty i opakující se projevy solidarity artikulují a stvrzují společensky posvátné hodnoty. Zaměříme se na deskriptivní a analytické uchopení vybraných projevů české reakce na válku na Ukrajině jako kulturních a sociálních jevů. Nepůjde zde ještě o jejich teologickou interpretaci, ale o identifikaci jejich základních forem, struktury a významu v rámci veřejného prostoru.

Konkrétně se sekce bude soustřeďovat právě na jazyk a rituály, neboť, jak ukazuje kulturní sociologie, právě ony jsou prostředím, v němž se kolektivní zkušenost stává srozumitelnou a sdílenou. Kulturně-sociologický přístup je zde zvolen proto, že umožňuje uchopit tyto projevy nikoli pouze jako individuální reakce či politické postoje, ale jako symbolické formy, v nichž se artikuluje a stabilizuje sdílený význam, který bude předmětem následující teologické reflexe. Půjde o tři související roviny: lexiku ultimativních opozic, ritualizované projevy solidarity a podpory a prvky kulturního traumatu. Na těchto třech rovinách

budou vystiženy způsoby, jimiž se podle kulturní sociologie kolektivní zkušenost proměňuje ve sdílený symbolický význam.

1.1 Jazyk ultimativních opozic

Od prvních dní byl v českém veřejném prostoru konflikt popisován jazykem silných normativních opozic: dobro a zlo, pravda a lež, svoboda a tyranie, spravedlnost a bezprávi. Tyto pojmy samy o sobě nejsou veřejnému diskurzu cizí, jejich použití však v daném kontextu často nesloužilo pouze k politickému hodnocení situace, ale k jejímu rámování jako hodnotového střetu. Jak ukazuje i dobové zpravodajství, invaze byla někdy líčena takřka „jako mytický boj dobra se zlem ve světle hrdinské ukrajinské obrany a ruských válečných zločinů“.¹³ Podobné rétorické figury přitom neomezovaly pouze mediální výstupy,¹⁴ ale objevovaly se také v projevech politických představitelů a armádních činitelů,¹⁵ publicistů,¹⁶ mluvčích na veřejných shromážděních,¹⁷ a mohli jsme je číst v blogových příspěvcích a na sociálních sítích.¹⁸

¹³ Tomáš FORRÓ, iRozhlas, „Ruské útoky na civilisty nefungují, v Ukrajině jen posilují nenávist, popisuje novinář Forró,“ https://www.irozhlas.cz/zpravy-svet/ruske-utoky-na-civilisty-nefunguji-novinar-forro_2310092031_epo [zveřejněno 9. 11. 2023, cit. 26. 3. 2026].

¹⁴ Viz např. Martin FENDRYCH, Aktuálně.cz, „Válka na Ukrajině zuří už půl roku: Na putinovské zlo si nesmíme zvyknout,“ <https://nazory.aktualne.cz/komentare/putin-je-zlo-na-ktere-si-nesmíme-zvyknout/r~230f91e622cb11edba5b0cc47ab5f122> [zveřejněno 24. 8. 2022, cit. 26. 3. 2026].

¹⁵ Viz např. iROZHLAS, „Je správné, že se Česko stává za práva Ukrajiny. Totéž očekávalo od spojenců v roce 1938, prohlásil Pavel,“ https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/je-spravne-ze-se-cesko-stavi-za-prava-ukrajiny-totez-ocekavalo-od-spojencu-v_2505081001_job [zveřejněno 8. 5. 2025, cit. 26. 3. 2026].

¹⁶ Viz např. Vladimír JUST, Forum 24, „Ukrajina jako bonmot? Jsme zamořeni floskulemi, které nám brání kriticky myslet,“ <https://www.forum24.cz/ukrajina-jako-bonmot-jsme-zamoreni-floskulemi-ktere-nam-brani-kriticky-myslet> [zveřejněno 21. 7. 2022, cit. 26. 3. 2026].

¹⁷ iDNES.cz, ČTK, „Řekni ďáblu ne: V centru Prahy protestovaly stovky lidí, stojí za Ukrajinou,“ https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/kriize-na-ukrajine-rusko-ukrajina-demonstrace-praha-milion-chvilek.A220222_193720_zahranicni_ijan [zveřejněno 22. 2. 2022, cit. 26. 3. 2026].

¹⁸ Pavel KOREC, Seznam Médium, „Putin a hranice zla,“ <https://medium.seznam.cz/clanek/pavel-korec-putin-a-hranice-zla-179811> [zveřejněno 18. 8. 2025, cit. 26. 3. 2026].

Takový jazyk není jen expresivní ozdobou ani pouhým přeháněním. Výše uvedené metafory odkazující do oblasti absolutních hodnot – zejména k pojmům jako spravedlnost, pravda, svoboda či právo –, a jako takové měly silný podíl na spoluutváření rámce, v němž je konflikt chápán.¹⁹ Zakládá se jimi kolektivní prožitek, kdy se válka chápe jako střet o platnost samotného fundamentu společenského soužití.

1.2 Rituály podpory

Vedle jazyka ultimativních opozic se od počátku invaze objevovaly také opakované projevy podpory, které proměnily český veřejný prostor. Vlajky na domech a budovách veřejných institucí, nasvícení budov, pietní akty se svícemi a zpěvem hymny, ale i pravidelná shromáždění na náměstích – to vše se v rané fázi konfliktu objevilo spontánně a postupně se ustálilo jako součást rytmu společenského života.²⁰ Válka také pronikla do oficiálního rámce oslav státních svátků, kde o ní pravidelně hovoří političtí představitelé a další veřejně činné osobnosti.²¹

Existují také iniciativy, v rámci kterých je podpora napadené Ukrajiny vyjadřována dlouhodobě a pravidelně. Již od začátku války se každý týden bez přerušení konají veřejná setkání solidarity²² a v digitálním prostoru fungují různé skupiny, kde je pravidelně publikován souhrn

¹⁹ Viz George LAKOFF – Mark JOHNSON, *Metaphors We Live By*, Chicago: University of Chicago Press, 1980, kap. 1, 6.

²⁰ Za mnohé lze uvést např. setkání při výročí počátku invaze pořádaná Člověkem v tísní či Milionem chvil pro demokracii; pravidelné jsou již také demonstrace na podporu Ukrajiny před ruskou ambasádou k výročí sovětské okupace Československa 21. srpna 1968.

²¹ Čtk, „Projev prezidenta Pavla při příležitosti státního svátku 28. října,“ iDNES, https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/projev-prezidenta-pavla-pri-prilezitosti-statniho-svatku-28-rijna.A231028_213646_domaci_jan [zveřejněno 28. 10. 2023, cit. 23. 3. 2026]. Viz také projevy k 79. výročí konce druhé světové války z roku 2024, v nichž kromě prezidenta republiky o bránící se Ukrajině hovořili také představitelé nejvyšších státních institucí a politických stran: Jakub SCHWAN – Petr ZELENÝ – Tamara KEJLOVÁ, ČT24, „Svoboda nikdy není zadarmo, obrana země je věcí celé společnosti, řekl Pavel na Vítkově,“ <https://ct24.ceskatelevize.cz/clanek/domaci/pred-79-lety-skoncila-druha-svetova-valka-cesko-si-pripomene-den-vitezstvi-348993> [zveřejněno 8. 5. 2024, cit. 23. 3. 2026].

²² KROKY PRO DEMOKRACII ČESKÁ LÍPA, „Facebooková stránka Kroky pro demokracii Česká Lípa,“ <https://www.facebook.com/krokyprodemokraciiceskalipa> [cit. 26. 3. 2026].

průběhu bojů a vývoj politické situace. Projekt *Dnes na Ukrajině* sbírá i čtvrtý rok války u každého přehledu novinek na sociální síti Facebook tisíce reakcí a bohatou diskusi v komentářové sekci, jejíž nedílnou součástí jsou projevy sounáležitosti a podpory Ukrajině.²³ Jak sami naznačují někteří z členů skupiny, nejde zde jen o sledování novinek, ale o součást osobního závazku.²⁴

Tyto formy jednání, které stvrzují sdílené hodnoty a posilují kolektivní identitu, lze v rámci kulturní sociologie popsat jako rituály.²⁵ Chápu se jako aktivita „zprostředkující význam“:²⁶ zpřítomňuje a zviditelňuje se v nich to, co se opisuje řečí.²⁷ Sociologové si všímají, že při rituálním chování se odděluje to, co je pro komunitu posvátné, od běžného a profánního, a tím je toto posvátné chráněno před zpochybněním.²⁸ Na tuto linii Émile Durkheima navazuje současný německý sociolog Hans Joas, který ukazuje, že jádrem rituálu je intenzivní zkušenost ideálů, jež v paměti účastníků přetrvává jako mimořádná.²⁹ Právě tato zkušenost, konstatuje Joas, představuje základní zdroj posvátného, a to i v případě, kdy jde o hodnoty sekulární povahy.³⁰ V tomto světle lze chápat i české projevy solidarity a podpory Ukrajiny nikoliv jen jako politické akty, ale zpřítomnění hodnot, které jsou vnímány jako absolutní a nevyjednatelné.

²³ DNES NA UKRAJINĚ, „Facebooková stránka Dnes na Ukrajině,“ <https://www.facebook.com/dnesnaukrajine.cz> [cit. 23. 3. 2026]; VÁLKA.ONLINE, „Facebooková stránka Válka online,“ <https://www.facebook.com/valka.online> [cit. 23. 3. 2026].

²⁴ Viz komentáře v diskuzním vlákne ke Katarina KOSTELNY, Komentář k příspěvku na stránce dnesnaukrajine.cz, Facebook, 22. 9. 2025, <https://www.facebook.com/share/19BGbESQh9/> [cit. 23. 3. 2026].

²⁵ Viz např. definici Davida Kertzera, který chápe rituál jako „symbolické chování, které je společensky standardizované a repetitivní“. David I. KERTZER, *Ritual, Politics, and Power*, New Haven: Yale University Press, 1988, s. 8–9.

²⁶ Viz Tabita LANDOVÁ – Michaela VLČKOVÁ, „Člověk a rituál,“ in *Kdo je člověk? Teologická antropologie ekumenicky*, ed. Ivana Noble – Zdenko Širka, Praha: Univerzita Karlova, 2021, s. 90–91. Ačkoliv jde o teologickou studii, autorky zde pracují s pojmem rituálu v obecnějším smyslu, který mimo jiné odpovídá i jeho užití v sociologii.

²⁷ KERTZER, *Ritual*, s. 5–8.

²⁸ Émile DURKHEIM, *Elementární formy náboženského života*, Praha: OIKOYMENH, 2002, s. 44–49.

²⁹ Hans JOAS, *The Power of the Sacred: An Alternative to the Narrative of Disenchantment*, New York: Oxford University Press, 2021, s. 87.

³⁰ Tamtéž, s. 59–65.

1.3 Stopy kulturního traumatu a profanace posvátna

Funkce jazyka i rituálních připomínek je ve vztahu k rusko-ukrajinskému konfliktu v českém veřejném prostoru specifická: neslouží k triumfální aktualizaci hodnot, ale k jejich obhajobě v okamžiku ohrožení. Rituály jsou zaměřeny k něčemu, co bychom mohli nejlépe nazvat jako defenzivní mobilizace. To, co se běžně oslavuje či aktualizuje jako trvalý základ identity, se připomíná proto, že je v ohrožení a má být hájeno.³¹

V komentářích na sociálních sítích, v projevech řečníků na shromážděních či v médiích opakovaně zaznívá, že spravedlnost a pravda jsou pošlapávány.³² Takové postoje lze pozorovat například v komentářích ve skupině *Dnes na Ukrajině*, kde se opakovaně objevuje rozčarování z toho, že se Ukrajině nedostává potřebné podpory a členové zde projevují silné obavy o to, s jakým skončí konflikt výsledkem.³³ Na rovině rituální pak tato rétorika nachází výraz v provádění pietních aktů: v držení minuty ticha, připomínání jmen padlých, zapalování svící či zpěvu hymny. Na shromážděních se také líčí strádání, kterému byli a jsou vystaveni všichni, kdo se potýkají s ruskou agresí a vyjadřuje se solidarita s těmi, kteří jí aktivně čelí.³⁴

Tato defenzivní mobilizace je v některých ohledech podobná tomu, co Jeffrey Alexander označuje jako kulturní trauma.³⁵ To, jak upozorňuje, nelze ztotožnit s konkrétní událostí nebo jevem, ale až s jejich sdíleným

³¹ Navazuje se zde tak na ritualizovanou praxi, která usiluje o potvrzení sdílených hodnot. Viz LANDOVÁ – VLČKOVÁ, „Člověk a rituál“, s. 91.

³² Z mnohých příkladů podobné rétoriky uveďme například Thomas PAUKNER, Seznam Médium, „Ukrajina prohrála – přiznejme si to: Zaplatila životy a budoucností za naši nerozhodnost“, <https://medium.seznam.cz/clanek/thomas-paukner-ukrajina-prohrala-přiznejme-si-to-108743> [zveřejněno 30. 12. 2024, cit. 26. 3. 2026].

³³ Eva VÁCLAVKOVÁ, Facebook, Komentář k příspěvku na stránce dnesnaukrajine.cz, 29. 8. 2025, <https://www.facebook.com/share/1W4FJxd8m5/> [cit. 26. 3. 2026]; Tomáš KUČERA, Facebook, Komentář k příspěvku na stránce dnesnaukrajine.cz, 29. 8. 2025, <https://www.facebook.com/share/17AuBZ8tH6/> [cit. 26. 3. 2026].

³⁴ Ukázkovou může být v tomto ohledu např. letošní setkání Společně za Ukrajinu – SPOLEČNĚ ZA UKRAJINU, „Záznam shromáždění (23. 2. 2025, Staroměstské náměstí)“, <https://spolecnezaukrajinu.cz/#zaznam> [cit. 24. 3. 2026].

³⁵ „Kulturní trauma nastává, když příslušníci určité skupiny mají pocit, že byli vystaveni strašné události, která zanechala nesmazatelné stopy v jejich společném vědomí, navždy poznamenala jejich vzpomínky a zásadním a nezvratným způsobem změnila jejich budoucí identitu.“ Jeffrey ALEXANDER, *Cultural Trauma and Collective Identity*, Berkeley: University of California Press, 2004, s. 1.

výkladem,³⁶ přičemž tento sdílený výklad podle něj zahrnuje vždy čtyři prvky: vyjasnění toho, co je bolestivé, identifikaci oběti, zformování vztahu k ní a k pojmenování viníka.³⁷ V českém případě se tyto rysy ukazují částečně. Pozorujeme je, když pietní jazyk veřejných vystoupení a online diskusí znovu artikuluje bolest a hněv a Ukrajina je představována nejen jako oběť, ale zároveň jako zrcadlo ohrožených hodnot, které společnost sdílí. Nejde jistě o trauma plnohodnotné, které by se podepsalo na paměti a identitě národa, přesto ale vidíme, že reakce přinejmenším části společnosti na ruskou agresi nese některé jeho charakteristické rysy.

Ačkoli je tato zkušenost pro českou společnost nová, sama o sobě není bezprecedentní. Chris Hedges o válkách hovoří jako o mocném tvůrci příběhů: války dokáží dát událostem význam, poskytnout rámec identity a dodat společností pocit koherence.³⁸ V moderní éře se nadto ukazuje, že ozbrojené konflikty prověřují platnost idejí. Christopher Coker poukazuje na to, že válka již dávno není jen střetem armád, ale také myšlenek a hodnot. V moderním světě funguje až jako „tribunál pravdy“: ideály strany, která vítězí, stvrzuje jako životaschopné a platné, zatímco to, co se pojí s poraženou stranou, se jeví jako iluzorní či neexistující.³⁹ V českém případě tedy tento tribunál působí znepokojení, neboť úspěchy agresora a na bojišti i ústupky v jeho prospěch na politických jednáních ohrožují platnost toho, co se formuluje v rámci představených ultimativních opozicích: spravedlnost, právo, pravda, svoboda jsou zpochybňeny. Tím se podryvá i samotný základ společenské identity.

Kulturně-sociologická analýza ukazuje povahu problému, nedává však na něj odpověď. Zároveň odkrývá obecnější otázku, kterou lze formulovat také teologicky: hodnoty, v nichž se společnost setkává s posvátným a považuje je za nedotknutelné, mohou být zneuctěny a umlčeny – a v jistém smyslu tedy také zneplatněny. Následující oddíl proto srovná tuto zkušenost s biblickou tradicí, která popsany problém zná a umí s ním pracovat.

³⁶ Tamtéž, s. 8–10.

³⁷ Tamtéž, s. 12–15.

³⁸ CHRIS HEDGES, *War is a force that gives us meaning*, New York: PublicAffairs, 2002, kap. 1.

³⁹ CHRISTOPHER COKER, *The Future of War: The Re-Enchantment of War in the Twenty-First Century*, Oxford: Blackwell Publishing, 2004, s. 12–15. Viz také tamtéž, s. 6–12.

2. ŘÁD A JEHO OTŘES V BIBLICKÉ PERSPEKTIVĚ

Budeme konkrétně zkoumat, jak se v Bibli objevují hodnoty, které jsou vnímány jako nevyjednatelné a nedotknutelné, a jaký způsob reakce vyvolává jejich profanace. Hodnotami budeme rozumět základní kvality života společenství. Bible přitom v tomto ohledu není monolitická: nenabízí uzavřený výčet ani jednotný systém hodnot a napříč tradicemi akcentuje jejich různé stránky.⁴⁰ Jednotlivé tradice nadto ani nepracují se samotným pojmem „hodnota“, pro nějž biblická hebrejšтина a řečtina nemají samostatné slovo,⁴¹ ale mluví konkrétně o jednání a vztazích, přičemž abstraktnější kulturně-etické rámce lze tušit teprve tam, kde se tyto kategorie sdružují ve shlučích a ustálených spojeních (viz např. „spravedlnost a právo“,⁴² „milosrdenství a věrnost“,⁴³ či v Novém zákoně „víra, naděje a láska“⁴⁴). Vždy jde přitom o kategorie, které mají společenský a závazný charakter, nikoli pouze o individuální ctnosti.

Ve světle předchozí analýzy lze nicméně říci, že i biblická tradice některé z těchto kvalit chápe jako posvátné. I v ní se některé kategorie společenského soužití vystupují jako nevyjednatelné a jejich ohrožení či pošlapání se vnímá jako nepřipustné. Tato jejich civilní posvátnost však není dána lidskou konvencí: pramení v Bohu a jeho svatosti. Společenské „posvátno“ se tu překrývá s teologickou svatostí, a právě proto vystupují hodnoty jako nezpochybnitelné základy života společenství. To je také důvod, proč biblické texty tematizují ohrožení a profanaci jinak, než jak jsme toho svědky v sekulárním rámci současnosti.

Následující krok přiblíží tyto momenty na hodnotách, které se nejzřetelněji protínají se zkušenosti popsanou v předchozí části: spravedlnost, právo a pravda. Bude nás zajímat, jak Bible mluví o hodnotách blízkých těm, které jsou dnes pod tlakem ve válce.

⁴⁰ John J. COLLINS, *What Are Biblical Values? What the Bible Says on Key Ethical Issues*, New Haven: Yale University Press, 2019, s. 1–19.

⁴¹ Podobně Starý zákon pracuje také s příbuzným konceptem ctnosti: i o něm se mluví nikoliv v abstraktní podobě, ale vždy ve vztahu ke konkrétním kvalitám, jako jsou spravedlnost, poslušnost, věrnost, bázeň Boží. Viz Josef BENEŠ, „Pojem ctnosti ve Starém zákoně,“ *Studia Theologica* 4, č. 2 (2002): 63–75.

⁴² Žl 33,5; Př 21,3; Jer 22,3; Am 5,24.

⁴³ Ex 34,6; Žl 85,11; Př 3,3.

⁴⁴ 1 Kor 13,13; Kol 1,4n; 1 Sol 1,3.

2.1 Spravedlnost, právo, pravda

„Spravedlnost a právo“ tvoří v hebrejské Bibli ustálenou dvojici.⁴⁵ *Spravedlnost* (סֶדֶק, *sedek*; סֵדָקָה, *sedáká*) lze v nejširším smyslu chápat jako vztah k normě či řádu, zejména k normě smlouvy s Bohem.⁴⁶ Pojem zahrnuje různé roviny: právní (soudní spravedlnost – Žl 9,5; Iz 5,7), etickou (řádné jednání v každodenním životě – Žl 15), i soteriologickou, kdy Boží spravedlnost znamená „zachraňující skutky“ (Sd 5,11; Žl 103,6; Mich 6,5).⁴⁷ V novozákonním kontextu k tomu přistupuje i forenzní jazyk „ospravedlnění“ a pojetí spravedlnosti jako Božského daru v Kristu (Řím 3,21–26; Mt 5,6.10).⁴⁸ *Právo* (מִשְׁפָּט, *mišpát*) označuje akt souzení a spravedlivého rozhodování – konkrétní proces i normu, která rozhodování umožňuje.⁴⁹ Výraz tak osciluje mezi právním systémem a obecným principem řádu určujícím mezilidské vztahy v dané společnosti.⁵⁰ V prorocké tradici „konat právo“ znamená hájit práva slabých a udržovat společenskou spravedlnost (Iz 1,16n; Jer 22,3; Mich 3,9nn).

Christopher Wright zdůrazňuje, že dvojice „spravedlnost a právo“ funguje jako hendiadys: obě slova dohromady vyjadřují jednotný celek, který definuje společenský pořádek odpovídající Boží vůli a odráží Boží charakter.⁵¹ Formuluje se jím kvalita vztahů, která je vyjádřená soudní spravedlností, ochranou slabých a smluvní věrností Bohu.⁵²

Pravda (אֱמֶת, *emet*; řecky ἀλήθεια, *alētheia*) má v biblickém kontextu odlišný význam než moderní pojetí jako shody výroku se skutečností. Hebrejské *emet* označuje především to, co je pevné, spolehlivé a věrné – kvalitu, na niž se lze spolehnout v mezilidských vztazích i ve smlouvě s Bohem. Úzce souvisí s důvěryhodností, zachováváním závazků a živo-

⁴⁵ Jiří KAŠNÝ, „Spravedlnost v hebrejské Bibli,“ *Studia Theologica* 20, č. 2 (2018): 1.

⁴⁶ Detailní rozbor pojmů viz v Christopher J. H. WRIGHT, *Old Testament ethics for the people of God*, Downers Grove: Inter-Varsity Press, 2004, s. 255–257.

⁴⁷ John REUMANN, „Righteousness,“ in *Eerdmans dictionary of Bible*, ed. David Noel Freedman et al., Grand Rapids: Wm. B. Eerdmans Publishing, 2000.

⁴⁸ Tamtéž. Viz též Řím 3,21–26; Mt 5,6.10; 2 Kor 5,21.

⁴⁹ Michelle TOOLEY, „Just, Justice,“ in *Eerdmans dictionary of Bible*, ed. David Noel Freedman et al., Grand Rapids: Wm. B. Eerdmans Publishing, 2000, s. 757.

⁵⁰ Jacques GUILLET, „Právo,“ in *Slovník biblické teologie*, ed. Xavier Léon-Dufour et al., přel. Petr Kolář, Řím: Velehrad – Křesťanská akademie, 1991, s. 372.

⁵¹ WRIGHT, *Old Testament ethics*, s. 254–259.

⁵² KAŠNÝ, „Spravedlnost v hebrejské Bibli,“ s. 14.

tem v souladu s Boží vůlí (Žl 25,5; 119,160; Iz 59,15; Zach 8,16).⁵³ Pravda se také pojí se smlouvou a s Boží věrností: jde o stabilitu řádu, který Bůh udržuje.⁵⁴ V řeckém překladu a v Novém zákoně se pak tento význam posouvá od spolehlivosti směrem k osobní a vztahové skutečnosti. Pro Pavla a jeho žáky je pravda věrností Božím zaslíbením (Řím 3,4.7). „Slovo pravdy“, jímž je evangelium (Ef 1,13; Kol 1,5),⁵⁵ vede k upřímnosti života „v Kristu“ (Ef 4,21–24). Toto spojení navazuje na starozákonní spojení *’emet* se Zákonem: v obou případech jde o věrnost Božího slova, které zavazuje a utváří společenství.⁵⁶ V Janově evangeliu pravda vrcholí v osobě Krista, který sám sebe nazývá cestou, pravdou a životem (Jan 14,6). Pravda je zde vtělenou skutečností, která osvobozuje a posvěcuje (Jan 8,32; 17,17).

Z biblického pohledu je tedy pravda především vztahovou realitou. Vyjadřuje Boží věrnost i lidskou spolehlivost, nikoli jen epistemickou správnost; kromě souladu výroku s fakty znamená také pevnost a důvěryhodnost, která umožňuje život společenství a víry.

2.2 Zakotvení v Bohu a jeho svatosti

Spravedlnost, právo a pravda nejsou v biblické tradici ideály, nýbrž atributy samotného Boha. O Hospodinovi tak ve Starém zákoně čteme, že „na všech jeho cestách je právo“ (Dt 32,4), že je „spravedlivý“ (Dt 32,4; Žl 11,7); podle žalmisty miluje „spravedlnost a právo“ (Žl 33,5). Jsou pilíři jeho trůnu (Žl 89,15; viz také Žl 97,2). Nejde tedy o principy stojící nad Bohem, ale o to, jakým Bůh je. Jako atributy samotného Boha se tyto hodnoty stávají normou i měřítkem pro lidské jednání.⁵⁷ A když prorok

⁵³ Výraz *’emet* také označuje realitu, která je „pevná“ a „jistá“ – tedy něco, co se vyznačuje stabilitou a trvalostí, a proto se užívá i jako právní termín pro ověřený fakt (Dt 17,4; 22,20). Viz William R. GOODMAN, „Truth,” in *Eerdmans dictionary of Bible*, ed. David Noel Freedman et al., Grand Rapids: Wm. B. Eerdmans Publishing, 2000, s. 1338.

⁵⁴ WRIGHT, *Old Testament ethics*, s. 265.

⁵⁵ Viz také Gal 2,5.

⁵⁶ Srov. Ignace de la Potterie, „Pravda,” in *Slovník biblické teologie*, ed. Xavier Léon-Dufour et al., přel. Petr Kolář, Řím: Velehrad – Křesťanská akademie, 1991, s. 370–371.

⁵⁷ WRIGHT, *Old Testament ethics*, s. 253–254; viz také Kašný, „Spravedlnost v hebrejské Bibli,” s. 10–12. Už Abrahamovo povolání bylo formulováno právě v těchto kategoriích: „Dbejte na Hospodinovu cestu a jedněte podle spravedlnosti a práva“ (Gn 18,18n). Christopher Wright tento text považuje za archetyp biblické etiky: spravedlnost a prá-

Izajáš říká, že „svatý Bůh se prokáže svatým spravedlností“ (Iz 5,16), ukazuje tím také, že spravedlnost, podobně jako související hodnoty, má základ v Boží svatosti. V nich je Boží svatost manifestována, skrze ně ji Bůh dává lidem rozpoznat.⁵⁸

Zakotvení spravedlnosti, práva a pravdy ve vztahu k Bohu znamená, že v Bohu je zakotven také jejich výklad. Poznání, čím tyto hodnoty jsou a co prakticky znamenají, roste s poznáním samotného Boha uskutečňovaným životní praxí. U proroků někdy dokonce oboje splývá: poznat Hospodina znamená spravedlnost, tedy chránit potřebné a hájit jejich práva. „Zda to neznamená, že mě znal?“ – praví Hospodin Jeremiášovými ústy o králi, který „uplatňoval právo a spravedlnost“ (Jer 22,15n), a podobně tento požadavek shrnuje Ozeáš: „Chci milosrdenství, ne oběť, poznání Boha je nad zápal“ (Oz 6,6; srov. Mich 6,8). Lásku k Bohu s péčí o cizince a utlačované spojuje také Deuteronomium (Dt 10,12–19). Pro ty, kdo následují Hospodina, se naplňování obou hodnot stává posláním (Iz 3,15; Am 2,6n; Mich 6,8).⁵⁹ Podobný vztah ke Stvořiteli má i pravda. Žalmista její hledání charakterizuje jako cestu, po níž vede samotný Bůh (Žl 25,5), a v Novém zákoně na tuto linii navazuje janovský Ježíš, který říká, že kdo činí pravdu, „přichází k světlu“ (Jan 3,21; viz také Jan 8,32). Ani pravda se tedy v Bibli nepoznává jako abstraktní idea, ale jako jednání v poslušnosti Božímu slovu (Jan 17,17; 1 Jan 3,18n).

Můžeme tedy shrnout, že poznání našich hodnot je v Bibli možné jen tehdy, když se uskutečňují: jsou to vztahové reality, v nichž se poznává Bůh sám. Odtud také, nikoliv ze společenského konsensu, je odvozena jejich závaznost. Jejich naplňování je účastí na Božím jednání. Nelze je zneplatnit nebo zrušit, neboť trvají v Boží věrnosti. Jak vyplývá dále, i když se tedy hodnoty zdají být v dějinách umlčeny či pošlapány, jejich základ zůstává nedotčen. Proroci zároveň očekávají, že Bůh v budoucnu svou spravedlnost a právo definitivně prosadí: eschatologická naděje se soustřeďuje na příchod krále, který nastolí Boží vládu spravedlnosti (Iz 9,6–7; Jer 23,5–6; Ez 34; Žl 72). Tato eschatologická očekávání přitom nejsou novým začátkem, ale důsledným potvrzením hodnot, které byly od počátku vetknuty do Božího charakteru a povolání jeho lidu.⁶⁰

vo nejsou jen příkazem, ale samotnou identitou Božího lidu – viz WRIGHT, *Old Testament ethics*, s. 259.

⁵⁸ Viz také Iz 30,18; 33,5; 42,11.

⁵⁹ WRIGHT, *Old Testament ethics*, s. 265–275.

⁶⁰ Tamtéž, s. 275–279.

V následujícím oddílu ukážeme, jak se v Bibli projevuje, pokud jsou tyto hodnoty v ohrožení anebo vystaveny profanaci.

2.3 *Reakce na profanaci hodnot*

Ukotvení spravedlnosti, práva a pravdy v Bohu znamená, že profanace těchto hodnot není prostě porušením morálních norem, ale útokem proti řádu, který spojuje Boha, člověka a společenství, a nadto se v něm narušuje i vztah k samotnému Bohu. Biblická odpověď na tento otřes má přitom vlastní vnitřní dynamiku. Nezačíná ztišením, ale voláním – hněvem, nářkem a protestem –, které postupně přechází v obnovu důvěry a naděje. Nářek, víra a naděje zde však netvoří protiklady, ale různé polohy téhož vztahu k Bohu, který zůstává přítomen i tehdy, když je jeho řád zpochybněn. V následující části budeme sledovat základní typy teologické odpovědi na profanaci hodnot. Nejprve popíšeme povahu tohoto otřesu, poté jeho prožívání a nakonec způsob, jakým z něj vyrůstá naděje na obnovu.

Narušení spravedlnosti, práva a pravdy patří k nejbolestnějším tématům biblické tradice. Neznamená pouze překročení morální normy, ale rozvrat samotné struktury světa, jak ji Bůh ustanovil (Gn 1,31; 1 Tim 4,4). Pozorování, že „země je plná násilí“ (Gn 6,11; srov. Ez 7,23) shrnuje stav, kdy se rozpadá řád, jenž měl být výrazem Boží spravedlnosti (Žl 97,2). A když mizí právo, hroutí se jak společenská integrita (Žl 82,2nn; Jer 22,3; Zach 7,9n), tak také samotný vztah mezi Bohem a jeho lidem.⁶¹ Nespravedlnost je tedy v Bibli také teologickou krizí: je znamením, že Bůh, „skrytý garant řádu“,⁶² je vzdálený nebo nepřítomný.

Tato skutečnost je obzvláště výmluvně artikulována proroky. Ukazují, že tam, kde se vytrácí spravedlnost, mizí společenství s Bohem a nastupuje chaos. Ozeáš popisuje při, kterou Hospodin vede s obyvateli země: „Není věrnost ani milosrdenství ani poznání Boha v zemi“, jen „kletby a přetvářka, vraždy a krádeže a cizoložství se rozmohly, krveprolití stíhá prolitou krev. Proto země truchlí, chřadnou všichni její obyvatelé, polní zvíř a nebeské ptactvo; hynou i mořské ryby.“ (Oz 4,1nn).⁶³

⁶¹ KAŠNÝ, „Spravedlnost v hebrejské Bibli,“ s. 6–7, 13.

⁶² Walter BRUEGGEMANN, *Theology of the Old Testament: Testimony, Dispute, Advocacy*, Minneapolis: Fortress Press, 1997, s. 336–337.

⁶³ Viz také Iz 24,4–6; 59,2.13nn.

Taková situace nutně otevírá prostor pro otázky, zda Bůh ještě vládne⁶⁴ či zda neopustil svůj lid.⁶⁵ Profanace spravedlnosti a práva je proto „posvátným zločinem“, který poškozují obraz Boha ve světě (Žl 74,21n; Am 2,6n; 5,7; 6,12). Zvláštní síly potom nabývá tento jazyk v období válek, kdy se právní řád a morální struktura společenství rozkládají nejrychleji. Biblické dějiny znají mnohé momenty, kdy porážka v boji nebo útlak cizí mocnosti není interpretován pouze jako vojenské selhání, ale jako důsledek duchovního úpadku (viz např. Jer 4,19–22; Pláč 1,8–9; 2 Par 36,14–17). Válka se stává viditelným znamením narušení spravedlnosti a ztráty Boží přízně, která vede k rozpad vztahu k Bohu a nevyhnutelně i k rozpadu vztahů mezi lidmi.

Mudroslovná tradice pak přináší na porušení Božího řádu nový typ odpovědi: Hospodin nemusí v jeho důsledku zasahovat přímo. Jestliže se tvrdí, že „kdo rozsévá bezpráví, sklídí ničemnost“ (Př 22,8), že „skutek rukou se člověku vrátí“ (Př 12,14), pak jsou již v samotné struktuře stvoření zakódovány hranice dobra a zla, jejichž překročení má důsledky samo o sobě.⁶⁶ Tato zákonitost je výrazem Boží spravedlnosti, která působí i tehdy, když Bůh mlčí.⁶⁷

V teologickém horizontu tak profanace hodnot odhaluje něco podstatného o jejich povaze: nejsou to abstraktní ideály, které by bylo možné udržovat vlastní silou, nýbrž projevy Božího řádu, který člověk může pouze přijímat a střežit (Žl 119,137n). Je-li tento řád porušen, není ohrožen jen etický rámec společnosti, ale samotná soudržnost stvoření.

Způsoby, kterými na zpochybnění spravedlnosti, práva a pravdy biblické texty reagují, je různý: někdy výzvou k pokání, jindy trpělivostí, důvěrou a nadějí. Je mimo možnosti tohoto textu zde tyto druhy reakcí jednotlivě představit; zaměříme se proto na jednu, která mezi nimi zaujímá zvláštní místo – nárek. Ten v biblických tradicích nabývá nej-různějších forem. V žalmech má podobu osobní i kolektivní modlitby, v prorocích vystupuje jako soudní stížnost, v Knize Pláč se proměňuje v lamentaci nad zhroucením řádu. Napříč žánry v něm lze většinou rozpoznat trojí pohyb: od smutku, který směřuje k protestu a vede nakonec k naději. V následujícím přehledu ukážeme, jak se tyto tři polohy

⁶⁴ Iz 50,2; 59,1.

⁶⁵ Žl 44,24; Pláč 5,20; Iz 49,14n. Viz BRUEGGEMANN, *Theology of the Old Testament*, s. 322–323.

⁶⁶ Viz také Job 4,8; Př 11,1; 13,21.

⁶⁷ BRUEGGEMANN, *Theology of the Old Testament*, s. 337–338.

v biblické tradici vzájemně doplňují a vytvářejí jednotnou teologickou odpověď na zkušenost narušené spravedlnosti, která je relevantní i pro dnešek.

Nejvýraznějším příkladem biblické lamentace jsou tzv. žalmy nářku (zejm. Žl 13; 22; 44; 74; 79; 88).⁶⁸ Z jejich ustálené struktury, která začíná oslovením Boha, pokračuje popisem úzkosti a stížností, přechází v prosbu o zásah a často končí vyznáním důvěry nebo chvalozpěvem,⁶⁹ je patrné, že dodržují základní rámec modlitby.⁷⁰ Žalmista v nich tedy nevyládruje ztrátu víry, ale spíše naopak postoj, který umožňuje její přežití. I když nevidí Boha (Žl 22,2) a zdá se mu, že Boží spravedlnost a pravda jsou popřeny,⁷¹ nepřestává se k němu obracet.

Podobně jsou zaměřeny také spory (רִיב, *rib*) proroků s Bohem: vyjadřuje se v nich paradoxně důvěra v Boha jako soudce a ručitele práva (*mišpát*). Jeremiášova stížnost „Přemlouvals mě, Hospodine, a dal jsem se přemluvit. Zdolal jsi mě a přemohl. Po celé dny jsem jen pro smích, každý se mi vysmívá.“ (Jer 20,7) patří do téže tradice jako Jobovo volání po soudní při (Job 13,3; 23,4–7) nebo Habakukovo úpění pro násilí (Hab 1,2nn). I když některé hlasy znějí jako obžaloba Boha (Pláč 2,4nn; 3,1–18), zůstávají součástí téže řeči víry: Bůh, třebaže volán k odpovědnosti, zůstává adresátem a je do něj vkládána veškerá naděje. Tím, že s ním víra dokáže vést „spor“, uchovává jazyk práva i v prostoru, kde lidské soudy selhávají, a připomíná Boží charakter jako základ a garanci poslápaného řádu (Dt 32,4; Žl 97,2).⁷²

Řada proklínacích žalmů (viz např. Žl 35; 58; 69; 79; 83; 109; 137) pak zachycuje okamžik, kdy se víra proměňuje: hněv a bolest se obrací k Bohu a stávají se modlitbou. Volání „Procitni a ztrestej všechny pronárody“ (Žl 56,6; srov. Žl 3,7; 10,12; 58,7–11; 94,1n) nepodněcuje pomstu, ale svěřuje soud Bohu (Dt 32,35; Řím 12,19). Tím se hněv integrovaný do víry mění ve výraz důvěry. Je odevzdán Stvořiteli, nikoli vykonán

⁶⁸ Viz také Žl 3; 5; 12; 31; 42; 43; 83.

⁶⁹ Carleen MANDOLFO, „Language of Lament in the Psalms,“ in *The Oxford Handbook of the Psalms*, ed. William P. Brown, Oxford: Oxford University Press, 2014, s. 115–116. Jak však Carleen Mandolfo upozorňuje, toto schéma nedodržují vždy všechny žalmy.

⁷⁰ Tamtéž, s. 117–118.

⁷¹ Apel k obnově spravedlnosti je přitom v žalmech velmi výrazný: viz tamtéž, s. 114–115, 122–126.

⁷² Viz Walter BRUEGGEMANN, „The Costly Loss of Lament,“ *Journal for the Study of the Old Testament* 36 (1986): 60–64.

na lidech.⁷³ Podobnou dynamiku rozvíjejí i prorocká ohlášení soudu (Iz 4,3n; Jer 1,5b.10), kde hněv a spása tvoří dvě stránky téhož Božího jednání.⁷⁴ Hněv tak v biblické perspektivě není opakem milosti, ale cestou, jíž se obnovuje spravedlnost. Stejně napětí nese i Kniha Pláč, kde Bůh sice stanul na straně nepřítele (Pláč 2,5), ale zůstává tím, koho lze znovu oslovit (Pláč 5,21).

Téměř všechny žalmy nářku pak končí připomenutím Boží věrnosti (Žl 42,6; 77,12; 85,2–10). Paměť spásných činů zde plní funkci teologické anamnézy: to, co Bůh učinil kdysi, zakládá právo očekávat, že tak učiní i dnes. Paměť překlenuje čas Božího mlčení a uchovává v komunitě vědomí, že řád spravedlnosti má svůj pevný základ v Boží věrnosti. V prorockých textech se potom paměť proměňuje v očekávání: minulé se má naplnit znovu, tentokrát ale definitivně. Prorocké slovo útěchy „Potěšte můj lid“ (Iz 40,1) i nebeské vize, kde „zasedl soud a byly otevřeny knihy“ (Dan 7,10), vyjadřují tutéž důvěru, že pravda a právo mají svůj konečný základ mimo dějiny. Nejde zde tedy prostě o dějinný optimismus, ale účast na Boží budoucnosti, která zaručuje také spravedlnost.⁷⁵

Tato rozmanitost forem tvoří jedinou teologickou řeč víry, která dokáže nést i zhroucení hodnot, protože se nevzdává Boha jako jejího zdroje. V této perspektivě profanace spravedlnosti, práva a pravdy nepředstavuje jejich konec, ale vystupuje jako součást „dějin víry“. Ta může procházet kritickými momenty a zápasy, nikdy však nepochybuje o pevném základě toho, co očekává a co z ní vyplývá.

V tomto krátkém přehledu jsme ukázali, že biblická tradice nepopisuje spravedlnost a pravdu jako samozřejmé a nezpochybnitelné skutečnosti, nýbrž jako hodnoty, jejichž platnost může být ve světě radikálně narušena. Zároveň však tyto hodnoty neredukuje na lidské konstrukty, ale vztahuje je k Božímu jednání, v němž mají tyto hodnoty základ a němž se obnovují.

Neméně důležitou skutečností je pak i to, že základem pro společenskou posvátnost hodnot je v Bibli Boží svatost. Spravedlnost, právo

⁷³ Trevor Laurence vykládá proklínací žalmy jako modlitby zasazené do dějin Boží smlouvy a spravedlnosti: nejde v nich o soukromý akt pomsty, ale sdílený soud nad zlem v rámci Božího království. Viz Trevor Laurence, *Cursing with God: The Imprecatory Psalms and the Ethics of Christian Prayer*, Waco: Baylor University Press, 2022, s. 117–135.

⁷⁴ Srov. Iz 1,25nn; Am 5,24; Ez 36,24nn; Sof 3,8n. Viz Jiří HOBÍLÍK, *Proroci, jejich slova a jejich svět*, Praha: Vyšehrad, 2009, s. 457–458.

⁷⁵ Viz tamtéž, s. 456–457.

a pravda v Bibli nejsou lidskými konstrukty, ale účastí na Božím jednání. Člověk je může jen přijímat a uskutečňovat. Proto jejich profanace nepředstavuje zánik, nýbrž zkoušku důvěry a stává se součástí životního cyklu víry: v nářku a protestu se tato víra dovolává Boží věrnosti, v naději vyjadřuje přesvědčení, že konečné potvrzení těchto hodnot leží v Boží budoucnosti. Na pozadí profanace hodnot se učí důvěřovat Boží spravedlnosti, právu a pravdě znovu a hlouběji.

3. SDÍLENÁ STRUKTURA ZKUŠENOSTI

Obě dosud sledované roviny, společenskou reakci na prostředkovanou zkušenost války a biblické svědectví otřesu hodnot, budeme nyní číst ve vzájemném vztahu. Ukážeme, že když biblická tradice hovoří o narušení spravedlnosti, práva a pravdy, nese obdobnou zkušenost jako jazyk a rituály, které byly v rámci českého veřejného prostoru představeny v první sekci. Nepůjde zde přitom jen o vnější podobnost motivů, ale o jejich hlubší příbuznost v samotné struktuře obou zkušeností. Tu budeme identifikovat podle již naznačené výkladové osy řád – narušení – reakce, v perspektivě řádu stvoření.

Výchozím bodem našeho pozorování je tedy skutečnost, že ve veřejném prostoru se implicitně předpokládá existence určitého řádu, jenž není vnímán jako výsledek společenské dohody či pragmatického konsenzu, ale je implicitní a závazný. Tento řád se projevuje právě v hodnotách, k nimž se společnost v dané situaci odvolává. Pravda, spravedlnost a právo zde nevystupují pouze jako normativní ideály, ale jako skutečnosti, které mají nárok na uznání a respekt. Ruská agrese proti Ukrajině je pak v tomto rámci vnímána jako jejich narušení: vyvolává zkušenost otřesu z toho, že je ohroženo něco, co bylo dosud považováno za samozřejmé a pevné. Popsané reakce budeme číst jako snahu o to ohrožený řád potvrdit nebo obnovit, o zachování výkladu světa a toho, co se v sociologickém smyslu ukazuje jako posvátné. Všimneme si nejprve, jak konkrétně se tato snaha projevuje ve veřejném prostoru českého, sekularizovaného prostředí.

3.1 Český kontext a zkušenost „soudu nad pravdou“

Pohled do biblických textů ukázal, že biblické tradice chápou spravedlnost, právo a pravdu jako reality zakotvené v samotném Bohu. Jejich platnost proto není závislá na jejich bezprostředním prosazení v dějinách, ale na Boží věrnosti, která je nese i tehdy, když jsou ve světě popřeny. Právě tato vazba umožňuje biblické víře nést zkušenost jejich narušení, aniž by byla zpochybněna jejich samotná pravdivost.

V sekularizovaném prostředí českého veřejného prostoru však obdobné zakotvení chybí. Spravedlnost, právo a pravda zde nejsou, přinejmenším ne výslovně, vztaženy k transcendentnímu či obecně jakémukoliv naddějnému základu,⁷⁶ a vzniká zde proto napětí. Pokud jsou hodnoty zbaveny svého zakotvení mimo dějiny, jejich platnost se začne poměřovat jejich faktickým prosazením. A jestliže prosazeny nejsou, vzniká nejistota, zda mají skutečně závazný charakter. V tomto smyslu lze mluvit o implicitním „soudu nad hodnotami“, v němž je jejich pravdivost posuzována podle jejich dějinného výsledku.⁷⁷

Z biblické perspektivy se zde tedy otevírá zásadní rozdíl. I Bible sice zná zhroucení srozumitelnosti světa v důsledku pošlapání hodnot, jak jsme ukázali ve druhé sekci a jak je artikuluje například prorok Habakuk, když dává zaznít otázce: „Křičím k tobě: Násilí! a ty nezachráníš?“ (Hab 1,2). Nejde zde pouze o výraz bezmoci, ale o narušení základní důvěry v řád světa jako takového. Avšak tato biblická perspektiva nikdy nezpochybní existenci řádu jako takového či jeho základu, který je v Bohu. Může reagovat nářkem, protestem i nadějí, nepřistoupejí ale na to, že pravda je určena silou nebo úspěchem. V českém kontextu, jak jej čteme ve výše představených pietních gestech, morálních apelech a v tónu veřejné debaty, tento rámec ale chybí. Z výše uvedených příkladů lze vycítit, že bolest nad ztrátou spravedlnosti má i existenciální přesah. Ukazuje se tedy, že spravedlnost, právo a pravda zde nejsou vnímány pouze jako morální ideály, ale jako struktury, na nichž spočívá samotná

⁷⁶ Charles TAYLOR, *A Secular Age*, Cambridge: Belknap Press, 2007, s. 542; viz také s. 539–556.

⁷⁷ Některé náznaky přesvědčení, že pravda a dobro mají přesahující platnost, která není závislá na aktuálním vojenském nebo politickém vývoji konfliktu, se ve veřejném prostoru přece objevují – viz např. status Dany Drábové na sociální platformě X: „Zlo může vyhrát jen dočasně. Všechno dobře dopadne.“ Takové formulace však zůstávají spíše intuitivní než systematicky zakotvené a nevedou k vytvoření stabilního interpretačního rámce.

srozumitelnost světa. Tam, kde jsou zpochybněny, není ohrožena jen jejich platnost, ale i možnost svět jako celek smysluplně chápat.

3.2 *Eschatologická perspektiva: vítězství kříže*

V biblické perspektivě se tedy kladení pravdy, spravedlnosti a práva do souvislosti s jejich dějinným prosazením, jak je vidíme v českém veřejném prostoru, jeví jako silně reduktivní. V některých biblických tradicích je však tento moment navíc ještě vyostřen: platnost nevymezitelných hodnot se v nich neopírá jen o povahu stvořeného řádu, ale také o eschatologickou naději.⁷⁸ Ta předpokládá, že konečné potvrzení hodnot neleží v aktuálním stavu světa ani v jeho bezprostředním vývoji, ale v Božím jednání, které dějiny přesahuje a zároveň je nese.

V Bibli je tato perspektiva artikulována různými způsoby. Na jedné straně se očekává budoucí nastolení spravedlnosti a práva (Žl 72; Iz 11,1–5), v němž bude Boží řád plně zjeven; na straně druhé se však také ukazuje, že pravda může být v dějinách odmítnuta, spravedlnost pošlapána a právo potlačeno (Mich 7,2; Kaz 3,16), aniž by tím byla zrušena jejich platnost. V Novém zákoně je prosazení těchto hodnot spojeno s příchodem Božího království, které není z tohoto světa (Jan 18,36; srov. Řím 14,17), a tento paradox pak vrcholí ve svědectví o kříži, kde se pravda neprosazuje vítězstvím, ale je potvrzena ve zdánlivé porážce (1 Kor 1,18–25; Flp 2,6–11).

Tato perspektiva je výzvou i pro interpretaci současné zkušenosti. V situaci, kdy agresor společensky posvátné hodnoty pošlapává a jeho postup na bojišti může svádět i k představě, že právo a pravda jsou na jeho straně, otevírá perspektiva kříže prostor pro korekci. Umožňuje chápat pravdu, spravedlnost a právo jako závazné i tehdy, když se v dějinách neprosazují, a tím brání jejich redukci na nástroj moci. Současně ale tato perspektiva nevede k rezignaci na účinné jednání: eschatologická naděje není únikem z reality, ale jejím kritickým horizontem, který umožňuje jednat ve prospěch spravedlnosti a pravdy, aniž by jejich smysl byl podmíněn okamžitým úspěchem (srov. Mich 6,8; Řím 12,19nn).

V této souvislosti je také třeba poznamenat, že v biblické perspektivě nejsou pravda, spravedlnost a právo chápány pouze funkčně, ale onto-

⁷⁸ Viz 2.2.

logicky: jako součást řádu stvoření, který má svůj základ v Bohu. Z jejich zakotvení ve Stvořiteli se ukazují jako dané, závazné a nevyjednatelné, z Boží věrnosti vyplývá jejich trvalá platnost i tam, kde jsou v dějinách popírány, a jejich poznání není redukovatelné na abstraktní reflexi, ale je spojeno se životem víry jako celkovou existenciální orientací. Zkušenost „porážky hodnot“ je proto v biblické a sekulární perspektivě vyhodnocena odlišně nejen v otázce, zda po ní hodnoty zůstávají v platnosti, ale také v tom, co tato porážka znamená. Zatímco v sekulárním rámci vede k pochybnosti o modelu světa, v němž tyto hodnoty hrají roli nedotknutelného základu společenského uspořádání, v biblické perspektivě přechází v otázku po Boží věrnosti a po nesouladu světa s řádem, který jej nese.

3.3 Hodnoty a pravda

Uvedená interpretace však musí být doplněna ještě jedním důležitým korektivem: hodnoty, které se ve společenské perspektivě jeví jako závazné, nevyjednatelné a nedotknutelné, nemohou být vždy nekriticky spojeny s těmi hodnotami, o jejichž prosazení se nepřímě hovoří v Bibli. Jazyk hodnot, který v českém veřejném prostoru slyšíme, může nabývat podoby, která se někdy ve společenských vědách označuje jako civilní náboženství: soubor sdílených symbolů, představ a závazků, jež integrují společnost a dodávají jejímu jednání normativní rámec.⁷⁹ V tomto smyslu lze projevy solidarity, veřejné rituály i morální apely chápat jako výraz kolektivní soudržnosti, nikoli nutně jako teologicky artikulovanou víru.⁸⁰

Biblická tradice však nevztahuje pravdu, spravedlnost a právo k identitě určitého společenství ani k jeho historickému poslání, ale k Bohu, který stojí nad každým lidským řádem a zároveň jej soudí. Z tohoto hlediska nelze naši teologickou interpretaci redukovat na potvrzení kolektivního přesvědčení či společenské smlouvy. Naopak, tato perspektiva v sobě nese i moment kritiky: připomíná, že žádné lidské jednání ani žádná historická strana nemůže beze zbytku ztělesňovat pravdu. Toto rozlišení je důležité i v kontextu současného konfliktu, kdy je jazyk obra-

⁷⁹ Rober N. BELLAH, „Civil Religion in America“, *Daedalus* 96, č. 1 (1967): 4, 8.

⁸⁰ Tamtéž, s. 3.

ny hodnot užíván (a zneužíván) různými aktéry, včetně agresora a těch, kteří sami tyto hodnoty porušují. Biblické svědectví je v tomto ohledu důsledně zaměřeno na hledání toho, co odpovídá Boží vůli a Božímu charakteru a nikdy neobdivuje moc, která si pojmy práva, spravedlnosti a pravdy přivlastňuje; neobstojí před ním ideologické narativy, které operují s jazykem „obranu hodnot“; neadoruje však ani oběť jen proto, že je slabší nebo protože její věc vyvolává soucit, ale ptá se po spravedlnosti jejího jednání. Naše teologická interpretace nepředstavuje sakralizaci bazálních společenských hodnot, ale pokus o jejich rozlišení: ukazuje, v čem se společenská zkušenost přibližuje strukturám biblické víry a v čem se od nich naopak vzdaluje.

Toto rozlišení konečně zároveň otevírá ještě jednu, závěrečnou perspektivu. V biblické tradici má své pevné místo obraz Boha, který svět nejen tvoří, ale také udržuje (Žl 104; Kol 1,16n; Žid 1,3).⁸¹ Tento pohled, v dějinách víry poněkud upozadovaný, zdůrazňuje, že řád stvoření není samozřejmostí, ale děním Boží věrnosti, která vše obnovuje (Žl 145,15n; Sk 17,28; Zj 21,5). Válka na Ukrajině – se všemi pocity nespravedlnosti, dezorientace a zkušeností ohroženého smyslu – tento obraz znovu připomíná. Pokud jej nevidíme v nových formách spirituality, pak se alespoň nepřímou vynořuje v nevyčleněných otázkách veřejného prostoru po tom, co ještě drží svět pohromadě.

ZÁVĚR

Studie teologicky interpretovala českou společenskou zkušenost války na Ukrajině. Vycházela z pozorování, že reakce české veřejnosti na tento konflikt nese znaky střetu o to, co je v sociologickém smyslu vnímáno jako posvátné – tedy jako oblast hodnot, které jsou považovány za nevyjednatelné a nedotknutelné. Cílem bylo tuto zkušenost interpretovat pomocí teologického klíče, který nahlíží zkoumané jevy v řádu stvoření a vychází z biblického pojetí spravedlnosti, práva a pravdy jako skutečností zakotvených v Bohu. V tomto světle se pokoušel porozumět jak charakteru zkoumané zkušenosti, tak jejím vnitřním napětím.

V první části byly popsány kulturní a symbolické formy, jimiž česká společnost na válku reaguje: jazyk ultimativních opozic, rituály podpory

⁸¹ Viz také Neh 9,6; Job 34,14n; Žid 12,26n.

a gesta solidarity, ale také stopy kolektivního traumatu. Tyto projevy byly interpretovány jako výraz zkušenosti s hodnotami, které přesahují rámec pragmatického či politického uvažování. Ukázalo se, že i v sekulárním kontextu se udržuje citlivost pro sféru, která přesahuje běžnou racionalitu a v níž se dotýkáme základů společenské soudržnosti.

Druhá část zkoumala, jak se s příbuznými kategoriemi pracuje v Bibli. Zaměřila se na spravedlnost, právo a pravdu a ukázala, že jejich ztráta se chápe jako narušení řádu světa, které ohrožuje nejen společnost, ale i vztah člověka k Bohu. Analýza prorockých knih, žalmů a knihy Pláč odhalila, že tyto hodnoty nejsou v Bibli chápány jako abstraktní normy, nýbrž jako vztahové kvality, které mají svůj původ v samotném Bohu a vyjadřují jeho charakter a svatost. Jejich devalvace se stává teologickou událostí – výrazem narušení společenství, důvěry a pravdivosti, na nichž spočívá řád stvoření. Tento rámec zároveň objasňuje, proč Bible na profanaci hodnot reaguje trojím pohybem nářku, protestu a naděje.

Třetí část ukázala, jak spolu obě roviny souvisejí. Společný základ biblické i sekulární zkušenosti rozpoznala v intuici, že hodnoty spravedlnosti, práva a pravdy tvoří předpoklad soudržnosti a srozumitelnosti světa, a že jejich narušení proto vyvolává zkušenost dezorientace, která přesahuje morální či politickou rovinu. Studie zároveň ukázala, že biblická tradice tuto zkušenost interpretuje na základě zakotvení těchto hodnot v Bohu, který jim dává trvalost a závaznost i tam, kde jsou v dějinách popírány, a že jejich neprosazení proto nevede k pochybnosti o jejich platnosti, nýbrž otvírá otázku po Boží věrnosti a po nesouladu světa s řádem, který jej nese. V českém kontextu se přitom ukázalo, že právě absence takto explicitního naddějinného zakotvení vede k napětí a implicitnímu poměřování platnosti těchto hodnot podle úspěšnosti jejich prosazení. Zároveň se však kriticky připomíná, že žádná historická situace ani žádné lidské společenství nemůže tyto hodnoty beze zbytku ztělesňovat, a brání tak jejich ztotožnění s konkrétním dějinným subjektem nebo děním.

**Against Evil: A Theological Interpretation of Czech Public Discourse
on the War in Ukraine**

Keywords: Ukraine War; Czech Society; Sacred Values; Theological Hermeneutics; Justice; Law; Truth

Abstract: The article offers a theological interpretation of Czech society's experience of the war in Ukraine. It is based on the observation that the public response to this conflict bears the features of a struggle over what is perceived as sacred, in other words as a sphere of values regarded as non-negotiable and inviolable. The aim is to understand why the threat to these values in a secular context takes on the characteristics of a religious experience of loss, and how this phenomenon can be approached theologically. Methodologically, the study adopts an interpretative and comparative approach, analysing social expressions of solidarity as manifestations of values perceived sociologically as sacred and bringing them into dialogue with biblical traditions. It also analyses social expressions of solidarity, moral mobilization, and traces of cultural trauma. It also examines the biblical conception of justice, law, and truth and finally explores their interrelation. The study concludes that these values function as elements ensuring the world's coherence and meaningfulness, and that, in a theological perspective, they find their foundation in God's faithfulness.

ThLic. et Mgr. Jiří Dosoudil, PhD.
Univerzita Karlova
Evangelická teologická fakulta
Černá 646/9
110 00 Praha 1
jiri@dosoudil.cz